

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง
อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

**Rituals and Beliefs Surrounding the Traditional Ablution of the Nhong
Sammuen Relics, Nhong Sammuen, Bankaeng Sub-District,
Phu Khieo District, Chaiyaphum Province**

เรวัตน์ พิรณันต์ (Revat Peeranan) * สมเกียรติ วัฒนพงษ์สกุล (Somkiat Wattanaphongsakul) **

ปณัฏฐ์ หมอชาติ (Pannachat Moryadee) ***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ภูมิหลังของประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และ (2) พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือวิจัยในการเก็บข้อมูลโดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน แบ่งเป็น ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และ ผู้รู้

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า (1) ในอดีตชาวบ้านเรียกประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นว่าเอาบุญธาตุ หรือบุญสงฆ์ธาตุ คือการเอาน้ำอบน้ำหอม หรือน้ำขมิ้นสรงรอบองค์พระธาตุ 3 รอบ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ กำหนดจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันประกอบประเพณีพิธีกรรม จนถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 5 เป็นประเพณีที่ชาวตำบลบ้านแก่งทำสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน (2) พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ได้แก่ พิธีเช่นสรง พิธีก่อพระเจดีย์ทราย พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ พิธีสมโภช พิธีบนบานและแก้บน และพิธีขอขมาองค์พระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม

คำสำคัญ พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี สงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

* นักศึกษาหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช repun_jo@hotmail.co.th

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช watsomkiat@gmail.com

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช pannachat@yahoo.com

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

Abstract

This research has two purposes: (1) to study the background of the traditional ablution ceremony of the Nhong Samuen Relics, Bankaeng Sub-district, Phu Khieo District, Chaiyaphum Province, and (2) to study the rituals and beliefs involved in the ablution ceremony.

This qualitative research employs unstructured interviews as well as non-participant observation as a means of data collection. Data was collected from forty people, separated into four groups, viz., 1) community leaders, 2) ceremonial leaders, 3) village participants, and 4) knowledgeable persons.

This research found that (1) in the past, villagers spoke of the ablution of the Nhong Samuen Relics as “Ou boon thad”, or “boon song thad”, whereby a devotee would bathe the relics with fragrant liquids, perfumes, or even a tumeric solution. This action is done in a circular motion, three times. The ablution ceremony begins on the fifteenth day of the waxing moon, in the fifth lunar month, and ends on the fourteenth day of the waning moon, in the fifth lunar month. This traditional observance has been passed down by Bankaeng villagers for ages. And (2) the rites and beliefs surrounding in the ceremonial ablution of the Nhong Samuen relics involve: the propitiation ceremony, the sand chedi construction ceremony, the relic ablution ceremony, the solemn vow and vow-fulfillment ceremony, and the asking forgiveness from the relics ceremony. The beliefs behind the ablutions of the Nhong Samuen relics are: the belief regarding the length of time of the ceremonies, the belief regarding the place where the ceremonies occur, the belief regarding ceremonial participants, and the belief regarding the instruments used in the ceremonies.

Keywords: Nritual, Belief, Tradition, Ablution, Buddhist relic, Nhong Sammuen

* นักศึกษาหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช repun_jo@hotmail.co.th

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช watsomkiat@gmail.com

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช pannachat@yahoo.com

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

บทนำ

ประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทย เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณและปฏิบัติสืบทอดกันมา ยาวนานจนปัจจุบันประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีสำคัญของชาวตำบลบ้านแก้ง โดยกำหนดจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี ซึ่งจะมีการเตรียมการจัดงานตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 เป็นต้นไป ชาวบ้านแก้งถือว่า ประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทยเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ประจำปี ดังจะเห็นได้จากการที่หมู่บ้านต่างๆ ของ ตำบลบ้านแก้ง ตลอดจนส่วนราชการ จะมาร่วมทำพิธีกันที่พระธาตุหนองสามหมื่น จะมีขบวนแห่บุปผชาติแต่ละ หมู่บ้าน การฟ้อนรำแบบเขมรอีสาน มีประชาชนมาร่วมงานกันมากทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ส่วนลูกหลานชาว ตำบลบ้านแก้งที่ไปประกอบอาชีพในที่อื่นจะกลับมาร่วมงานประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทยทุกปี เป็นประเพณีที่ชาวตำบลบ้านแก้งเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมนี้แล้ว ทำให้ตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน สงบสุข และเป็นสิริมงคลกับชีวิต ประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทยถือเป็นประเพณีที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชาวตำบล บ้านแก้งที่ยังรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของพวกเขาเอาไว้และถือปฏิบัติอย่าง เคร่งครัด

ประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทย เป็นประเพณีที่จัดขึ้นมาเป็นประจำทุกปีของชาวตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นประเพณีที่มีความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีคุณค่า ทางจิตใจของชาว ตำบลบ้านแก้งและชุมชนใกล้เคียง ควรแก่การอนุรักษ์รักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสืบต่อไป ประกอบกับเรื่องดังกล่าวยังไม่มีการศึกษาวิจัยมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อ เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทย ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผลของการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาและสืบค้นทางวิชาการ รวมทั้งเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม ท้องถิ่นหรือประเด็นอื่นๆ ในพื้นที่นี้และพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทย
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีขึ้นปีใหม่ไทย ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

1.1 แหล่งข้อมูลเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศูนย์สารนิเทศอีสานสิรินธร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สำนัก วิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักบรรณสารสารสนเทศมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ห้องสมุดประชาชน ประจำจังหวัดขอนแก่น

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

1.2 การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกต

- 1) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
- 2) การสังเกต ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1.3 กลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน โดยแบ่งเป็นผู้นำชุมชน 10 คน ผู้ประกอบพิธีกรรม 5 คน ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 20 คน ผู้รู้ 5 คน

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษา พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น
2. ได้ทราบถึงพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น
3. ผลการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่ควรแก่การอนุรักษ์ไว้
4. ได้กระตุ้นชุมชนให้ตระหนัก เกิดความรัก ความหวงแหน มีจิตสำนึกตระหนักถึงคุณค่า ของประเพณีท้องถิ่น

ผลการวิจัย

จากการศึกษา พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้ศึกษาสรุปผลการวิจัยโดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น และ 2) พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น ดังนี้

1. ภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ผลการศึกษาภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ผู้ศึกษาได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1.1 ความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น ในอดีตชาวบ้านเรียกประเพณีนี้ว่า “เอาบุญธาตุ” หรือ “บุญสงกรานต์” ประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นนั้นมีความคล้ายคลึง และสัมพันธ์กับประเพณีฮิลิบองในหลายด้าน ได้แก่ เหตุที่ต้องยึดถือปฏิบัติประเพณี กำหนดระยะเวลาของประเพณี วิธีปฏิบัติของประเพณี ประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการฉลองใหญ่ของพระธาตุของสามหมื่นและถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวตำบลบ้านแก่งอีกด้วย ประเพณีดังกล่าวมีการใช้น้ำเป็นสื่อความหมายการระลึกถึง ความเคารพนับถือและกตัญญูต่อองค์พระธาตุ นอกจากนี้ยังเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองของคนในท้องถิ่น โดยกำหนดจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 จนถึงวันแรม 14 ค่ำ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

เดือน 5 (ตรงกับเดือนเมษายน) จนสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นคือวันแรม 14 ค่ำ เดือน 5 ชาวบ้านเชื่อว่าคนที่ได้มาสรงน้ำองค์พระธาตุหนองสามหมื่นจะได้านิสงส์มาก ทำให้ผู้ที่มาสรงเย็นกาย เย็นใจ ดับทุกข์และความเดือดร้อนต่างๆ ทำให้จิตใจสดชื่นสะอาด มีสติ อานิสงส์นี้สามารถแผ่ให้บรรพบุรุษ ญาติมิตร สรรพสัตว์ วิญญาณทั้งหลายได้เป็นอย่างดี และยังเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

1.2 ความเป็นมาของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นและพระธาตุหนองสามหมื่น เดิมชาวบ้านเรียกว่าวัดธาตุ โดย เรียกตามชื่อองค์พระธาตุ เพราะพระธาตุหนองสามหมื่นตั้งอยู่ที่ตรงนี้ก่อนที่จะมีการสร้างวัดขึ้นมา ประกอบกับมีหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของวัด คือ “หนองสามหมื่น” ชาวบ้านจึงได้เอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อวัดเป็น “พระธาตุหนองสามหมื่น” ความสำคัญของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น คือองค์พระธาตุหนองสามหมื่น อันเป็นที่เคารพสักการะบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป วัดนี้มีความเชื่อที่สัมพันธ์กับองค์พระธาตุหนองสามหมื่นในด้านการจัดงานประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น

พระธาตุหนองสามหมื่น หรือเรียกกันว่า “พระธาตุสามหมื่น ” หรือ “พระธาตุบ้านแก้ง” ตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระธาตุเจดีย์ที่ประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือ ถือว่าเป็นพระธาตุที่มีความสำคัญ ได้แก่ ความสำคัญทางด้านจิตใจ ความสำคัญต่อพุทธศาสนา ความสำคัญที่มีต่อชุมชน ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมและความสำคัญต่อการท่องเที่ยว พระธาตุหนองสามหมื่นจึงถือว่าเป็นมรดกที่สำคัญต่อประชาชนทั่วไป ที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านแก้งและตำบลใกล้เคียงทั้งในด้านการประเพณีปฏิบัติตามหลักประเพณีต่างๆ โดยยึดองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นจุดศูนย์กลาง เช่น ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ

1.3 ประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น การสงกรานต์ของสามหมื่น หมายถึงการเอาน้ำอบ น้ำหอม หรือน้ำมัน ปะพรมหรือรดรอบบริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อองค์พระธาตุที่เป็นศูนย์รวมของชาวตำบลบ้านแก้ง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์ จ้ำ (ผู้ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับผีปอบ) มรรคทายก อุบาสก อุบาสิกา นางรำ ชาวบ้านผู้จัดเตรียมเครื่องบูชาในพิธี คณะกรรมการจัดงาน 2) กลุ่มผู้เข้าร่วมประเพณี ได้แก่ ชาวบ้านที่เป็นชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง และชาวบ้านที่มาจากที่อื่น บุคคลเหล่านี้มีความเชื่อและศรัทธาในงานประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น จะกลับมาร่วมงานที่จัดขึ้นทุกปี

จุดประสงค์ของประเพณีที่จัดขึ้นได้แก่

- 1) ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อสักการะบูชาองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นปูชนียสถานอันเก่าแก่และเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาวตำบลบ้านแก้งและชาวพุทธทั่วไป ได้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงความเคารพ อ่อนน้อมและกตัญญูต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น
- 2) ประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม เพื่อเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันของชาวตำบลบ้านแก้ง เป็นประเพณีที่มีการสร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น
- 3) ตอบสนองความเชื่อส่วนบุคคล เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาชาวตำบลบ้านแก้ง เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ เป็นประเพณีที่มีลักษณะของการแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทีต่อบรรพบุรุษ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

4) ส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

ขั้นตอนในการจัดประเพณีแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ โดยชาวบ้านจะมีการเตรียมการก่อนถึงวันงานประเพณี ถ้านั้นหรือผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านในตำบลบ้านแก่ง จะประชุมหารือกับชาวบ้านเพื่อเตรียมงาน ส่วนทางวัดจะมีการเตรียมสถานที่ภายในวัด ได้แก่ องค์พระธาตุหนองสามหมื่น สถานที่ทำบุญ ปะรำพิธี

2) ขั้นตอนการจัดงาน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันแรกของประเพณี ตอนเช้าจะมีการประกอบพิธีทางศาสนา มีการทำบุญตักบาตร เสร็จแล้ว ชาวบ้านจะไปประกอบพิธีเช่นสรงหอโองปู่ตา และเข้าปู่หมื่นคือหลังจากสรงแล้วชาวบ้านจะมีการแห่ขบวนบุปผชาติต่างๆ โดยแห่รอบองค์พระธาตุ 3 รอบ ถวายเครื่องสักการะ แล้วชาวบ้านก็จะร่วมกันสรงน้ำองค์พระธาตุ ระหว่างที่ชาวบ้านสรงน้ำพระธาตุจะมีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย 3 บั้ง จากนั้นมีการรำถวายองค์พระธาตุประมาณ 20 นาที จากนั้นเวลา 11.00 น. โดยประมาณมีการเจริญพระพุทธมนต์สมโภช ถวายผ้าป่าชุมชน และอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน ส่วนกลางคืนชาวบ้านจะมาร่วมกันเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

ขั้นตอนการจัดงานในวันที่ 2 เป็นต้นไปจนถึงสิ้นสุดประเพณี โดยเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ จนถึงวันแรม 3 ค่ำ เดือน 5 ชาวตำบลบ้านแก่งจะเล่นสาดน้ำเพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่นจะมานับถือน้ำและแก้บนในช่วงประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น การสิ้นสุดประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น หรือหมดเทศกาลสรงน้ำพระธาตุ คือวันแรม 14 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันสุดท้ายของประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาขอมิตรขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น ในเวลาก่อนนั้นภัตตาหารเพล เพื่อทำพิธีขอขมาองค์พระธาตุขอขมาพระสงฆ์ที่ได้ล่วงเกินทางกาย วาจา ใจ แล้วสรงน้ำพระสงฆ์ และอัญเชิญพระพุทธรูปกลับประดิษฐานไว้ที่เดิม เป็นอันสิ้นสุดประเพณีสรงน้ำพระธาตุ

ประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นก่อให้เกิดคุณค่าทั้งทางตรงได้แก่ คุณค่าด้านศาสนา (1) คุณค่าต่อจิตใจ พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็นตลาคของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาวบ้านเชื่อว่าการที่ได้มาสรงน้ำองค์พระธาตุในช่วงประเพณีสรงน้ำพระธาตุถือว่าเป็นผู้มีบุญบารมี จะทำให้ตนเองและครอบครัวประสบแต่ความสุขความเจริญ ทำให้มีจิตใจผ่องใสสะอาดเหมือนน้ำที่ใช้สรงองค์พระธาตุ (2) การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระศาสนาที่จะทำนุบำรุงพระศาสนา โดยมีการทำบุญตักบาตรตอนเช้า ชาวบ้านบางครอบครัวจะถือโอกาสพาญาติๆ มาทำบุญถวายทานในวันนี้ และทางอ้อมได้แก่ 1) คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม (1) คุณค่าต่อครอบครัวและเครือญาติ เป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเครือญาติ เป็นความสัมพันธ์ญาติสนิท ได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ตลอดจนญาติพี่น้องได้มาพบเจอกัน ลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับมาเยี่ยมบ้าน มาคารวะผู้ใหญ่ที่ตนให้ความเคารพนับถือ ช่วยให้การครอบครัวมีความรักใคร่ผูกพันกันมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความอบอุ่น ความเข้าใจอันดีต่อกัน (2) ต่อชุมชนและสังคม ทำให้ชาวบ้านได้พบปะสังสรรค์กัน ได้มีกิจกรรมร่วมกัน และมีเป้าหมายอันเดียวกันย่อมจะก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ความรักความผูกพัน ซึ่งอาจนำไปสู่ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่นได้ 2) คุณค่าด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ของคนในท้องถิ่น ทำให้มีงบประมาณในการพัฒนาวัด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

และพระธาตุหนองสามหมื่น ประชาชนส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมงานคือการทำบุญกับพระธาตุหนองสามหมื่น จะมี การบริจาคตุบัจฉัยตามศรัทธาของแต่ละบุคคล โดยทางวัดจะมีการเอาดอกไม้ธูปเทียน และอื่นๆ มาให้ผู้ร่วมงาน ประเพณีได้บูชาเอาเครื่องสักการะเหล่านั้นไปถวายองค์พระธาตุ ในแต่ละวันทำให้มีรายได้เข้ามาในช่วงประเพณี สรงน้ำพระธาตุ ปัจจุบันประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น มีการเปลี่ยนแปลงประเพณีด้านต่างๆ ดังนี้

- 1) การเปลี่ยนแปลงด้านการจัดประเพณี ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดงาน การเปลี่ยนแปลงการฉลอง สมโภช
- 2) การเปลี่ยนแปลงด้านผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการจัดงานและ ประธานในพิธี การเปลี่ยนแปลงผู้ประกอบพิธีกรรม
- 3) การเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้าน ได้แก่ ชาวบ้านในพื้นที่ และชาวบ้านนอกพื้นที่

2. พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ

ผลการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ ผู้ศึกษาได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

2.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น มีการประกอบ พิธีกรรม 6 พิธีกรรม ดังนี้

- 1) **พิธีเช้นสรวง** พิธีเช้นสรวงเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวตำบลบ้านแก้ง ว่าความร่มเย็นเป็นสุขของหมู่บ้านนอกจากองค์พระธาตุหนองสามหมื่นแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอำนาจของผีปู่ตาและผีเจ้า ปู่หมื่นคือที่ที่จะบันดาลให้เป็นไป ชาวบ้านจึงประกอบพิธีกรรมเช้นสรวงเพื่อทำให้ผีเหล่านั้นพอใจจะได้วย ประโยชน์ ลักษณะของการประกอบพิธีมี 2 ช่วงด้วยกัน คือช่วงที่ 1 การประกอบพิธีตอนเช้าเวลา 7.00 น. โดยประมาณ ชาวบ้านเรียกการประกอบพิธีนี้ว่า “การเช้นสรวงหอโองปู่ตา” และช่วงที่ 2 การประกอบพิธีช่วง บ่ายเวลา 12.00 – 13.00 น. โดยประมาณ เรียกพิธีนี้ว่า “การเช้นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ” โดยมีเจ้าเป็นผู้นำประกอบ พิธีกรรม สถานที่ประกอบพิธีกรรมมี 2 แห่ง ได้แก่ หอโองปู่ตา (ดอนปู่ตา) และศาลเจ้าปู่หมื่นคือ ในพิธีจะมีการ เตรียมเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยต่างๆ ไว้ประกอบพิธีกรรม การเช้นสรวงทั้งสองช่วงจะมีการจุดธูปเทียนเสี่ยงทาย 2 บั้ง ทุกครั้งที่มีการจัดประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น จะต้องมีการบอกกล่าวหอโองปู่ตาและเจ้าปู่หมื่น คือทุกครั้ง เพราะเชื่อกันว่า ถ้าไม่บอกกล่าวต่อท่านจะทำให้การประกอบพิธีต่างๆจะไม่บรรลุล่วงวัตถุประสงค์ และจะมีอันเป็นไป

- 2) **พิธีก่อพระเจดีย์ทราย** การก่อเจดีย์ทรายเป็นการแสดงออกถึงความความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันของผู้ที่ร่วมก่อเจดีย์ และถวายเป็นพุทธบูชาแก่องค์พระธาตุหนองสามหมื่นที่ให้ความปกป้องรักษา ลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ผู้ประกอบพิธีจะเป็นบุคคลสำคัญของวัด เช่น มรรคทายกวัด หรืออุบาสก- อุบาสิกา ประจำวัด เมื่อก่อพระเจดีย์ทรายเสร็จแล้ว ผู้ประกอบพิธีเอาสายสิญจน์ที่ทำจากฝ้ายโยงเส้นสายสิญจน์ผูกกับพระ เจดีย์ทรายทุกกองแล้วดึงเส้นคายมาโยงใส่ด้านหน้าองค์พระธาตุโดยพันรอบไว้องค์พระธาตุเสร็จแล้วผู้ประกอบ พิธีจุดธูปเทียนกล่าวคำถวายบูชาพระรัตนตรัย 3 จบ จากนั้นผู้

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ประกอบพิธีกล่าวคำถวายพระเจดีย์ทราย การก่อพระเจดีย์ทรายเป็นนโยบายหรือกุศโลบายอย่างหนึ่งในการเพิ่มปริมาณดินในบริเวณวัด และก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันเหมือนกับกองทรายที่ก่อโดยผ่านทางพิธีกรรมทางศาสนา มีคติความเชื่อต่างๆแอบแฝงอยู่ในพิธีกรรม

3) **พิธีสงฆ์พระธาตุ** เป็นการแสดงออกถึงความเคารพบูชาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ขั้นตอนพิธีสงฆ์พระธาตุในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ได้แก่ เริ่มจากการแห่ขบวนบุพผาติ การแห่รอบองค์พระธาตุ โดยเจ้าผู้ประกอบพิธี เป็นผู้นำการเดินแห่รอบองค์พระธาตุ 3 รอบ เจ้าหน้าที่จะมีการจุดตะไค้ไปด้วยจำนวนไม่จำกัด ในพิธีมีการถวายเครื่องสักการะ ประกอบไปด้วย พานบายศรีชุดเล็ก 2 คู่ ผ้าไตร 12 ไตร ผลไม้ 3 ถาด พวงมาลัย และดอกไม้ การสงฆ์พระธาตุ ผู้เข้าร่วมพิธีนำน้ำอบน้ำหอมหรือน้ำมันสงฆ์ไปเทที่องค์พระธาตุ โดยเดินรอบทักษิณ 3 รอบ ระหว่างที่สงฆ์น้ำองค์พระธาตุทุกคนที่เข้าร่วมพิธีจะระลึกแต่สิ่งที่ดีๆ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ในพิธีจะมีการจุดบั้งไฟถวาย เป็นการจุดเพื่อเสี่ยงทาย จะมีการจุด 3 บั้ง (3 ครั้ง) จุดบั้งแรก เพื่อบูชาองค์พระธาตุ และเสี่ยงทายคน กล่าวคือถ้าจุดแล้วบั้งไฟขึ้นแสดงว่าคนในหมู่บ้านจะอยู่ดีมีความสุขไม่ล้มตายด้วยโรคภัยอันตรายต่างๆ จุดบั้งที่สองจุดเพื่อเสี่ยงทายสัตว์คือวัว ควาย หรือสัตว์เลี้ยงต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ถ้าจุดขึ้น แสดงว่าสัตว์ต่างๆ เหล่านี้จะไม่ตายด้วยโรคห่า หรือโรคระบาด จุดบั้งที่สามเพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝน กล่าวคือถ้าบั้งไฟขึ้นแสดงว่าฟ้าฝนในปีนี้จะดี การทำการเกษตรจะได้ผล

4) **พิธีสมโภช** จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ขั้นตอนมีดังนี้ การรำถวาย โดยใช้ผู้แสดง 40 คน การรำถวายมีชื่อชุดการแสดงว่า นมัสการองค์พระธาตุหนองสามหมื่น นางรำจะรำประกอบดนตรีโปงลางประมาณ 20 นาที จากนั้นประธานในพิธีและคณะกรรมการจัดงานจะเอาพานบายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น พร้อมผ้าไตร 1 ชุด ถวายองค์พระธาตุ ตามด้วยคณะนางรำเอาขันหมากเบ็งถวายองค์พระธาตุ เวลา 11.00 น. มีการเจริญพระพุทธมนต์สมโภช โดยพระสงฆ์จำนวน 9 รูป จากนั้นมีการถวายผ้าป่าชุมชน และจุดปัจจัยทั้งหมดที่ได้จากผ้าป่าชุมชนนำไปใช้จ่ายในการบูรณะองค์พระธาตุและวัดต่อไป นอกจากถวายผ้าป่าชุมชนแล้วชาวบ้านบางคนอาจจะทำบั้งสุกกล้วยและสงฆ์น้ำอัฐิบรรพบุรุษพร้อมกับการถวายผ้าป่าชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จากนั้นเวลา 15.00 น. (บ่ายสามโมงเย็น) ชาวบ้านมีการอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน เพื่ออัญเชิญลงมาสงฆ์น้ำเนื่องในเทศกาลประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ในพิธีมีการจัดดอกไม้รูปเทียนใส่พาน แล้วกล่าวคำอาราธนาอัญเชิญพระพุทธรูป ชาวบ้านจะเริ่มสงฆ์น้ำพระพุทธรูปได้ในวันรุ่งขึ้น คือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 ไปจนถึง วันแรม 14 ค่ำ เดือน 5 จึงจะมีการอัญเชิญองค์พระพุทธรูปกลับที่เดิม การสงฆ์น้ำพระพุทธรูปถือตามความเชื่อที่ว่า เมื่อได้สงฆ์น้ำองค์พระธาตุแล้วก็คงจะมีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูป เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองสมโภชเนื่องวันประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ขั้นตอนของการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปจะเหมือนกับการสงฆ์น้ำพระธาตุ เวลา 19.30 น. พระสงฆ์พร้อมด้วยชาวบ้านร่วมกันเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ เพื่อสมโภชในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น พระสงฆ์และชาวบ้านจะเดินวนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่นครบ 3 รอบ เสร็จแล้ว ประธานฝ่ายสงฆ์กล่าวนำคำถวายดอกไม้ รูปเทียน

5) **พิธีบนบานและแก้บน** จัดขึ้นเพื่อให้องค์พระธาตุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยปกป้องคุ้มครอง และให้ความช่วยเหลือตนเองและครอบครัว ให้ประสบความสำเร็จที่ตนและครอบครัวปรารถนา ชาวบ้านมีความเชื่อว่างค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เครื่องสักการะบูชาที่ใช้ประกอบไปด้วย ขันห้า รูปเทียน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ดอกไม้ ฟ้าไคร้ ผลไม้ ผู้ที่บนบานหรือแก้บนมีการจตุรปู 9 ดอก การจตุรปู 9 ดอก เป็นการจตุรปูโดยมีความเชื่อว่าเลขเก้า จะนำความก้าวหน้ามาสู่ผู้บนบานและประสบความสำเร็จโดยเร็ว

6) พิธีขอขมาองค์พระธาตุ เพื่อแสดงออกถึงความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ได้ล่วงเกินด้วยกาย วาจาใจ สถานที่ประกอบพิธีขอขมาองค์พระธาตุ คือบริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ผู้ที่จะประกอบพิธีขอขมาองค์พระธาตุจะต้องเป็นบุคคลที่เคารพนับถือของชาวบ้าน มีคุณธรรมประกอบด้วย คุณวุฒิ วิชาคุณ เช่น มรรคทายก อุบาสก-อุบาสิกา หรือบางครั้งก็เป็นพระสงฆ์ เป็นผู้ประกอบพิธีขอขมาองค์พระธาตุ พิธีจะเริ่มด้วยการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำขอขมาองค์พระธาตุ เมื่อกล่าวจบผู้ประกอบพิธีถวายขันแปด ดอกไม้ และพวงมาลัย พร้อมกับขอขมาพระสงฆ์ที่ได้ล่วงเกินกายวาจาใจ และมีการสรงน้ำพระสงฆ์ เมื่อสรงน้ำพระสงฆ์เสร็จแล้วชาวบ้านก็จะอัญเชิญพระพุทธรูปกลับประดิษฐานไว้ที่เดิม และเป็นอันสิ้นสุดประเพณีพิธีกรรมสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นของชาวดำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ประกอบไปด้วย 1) ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการกำหนดวันประเพณี ชาวดำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันมีการชำระสะสางความไม่อยู่ในตัว ให้คนมีความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และยังมีเชื่ออีกว่าถ้ามีการเปลี่ยนแปลง ไม่กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ชาวดำบลบ้านแก้งจะเกิดอาเพศ และมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ถือว่าผิดต่อองค์พระธาตุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองชาวดำบลบ้านแก้ง 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น พระธาตุหนองสามหมื่น หอโองปู้ดา (ดอนปู้ดา) ศาลเจ้าปู่หมื่นคือ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้าน และต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ได้คุ้มครองรักษาตนให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากสาเหตุหลัก คือพุทธานุภาพ ธรรมมานุภาพ สังฆานุภาพ ปัญญานุภาพ และเทวดานุภาพ 3) ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรม เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความศรัทธาและถือว่าต้องปฏิบัติตามประเพณี มีความเชื่อว่าหากไม่ปฏิบัติตามก็กลัวจะเป็นการผิดประเพณี อาจทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดความไม่พอใจ จะทำให้บ้านเมือง หมู่บ้าน ครอบครัวและตนเอง ประสบเหตุร้าย และ 4) ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องบูชา เครื่องสังเวย และเครื่องใช้อื่นๆ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำมาถวายบูชาในการประกอบพิธีกรรมเป็นการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อจะสร้างความพอใจแก่อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

อภิปรายผลการวิจัย

ประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ซึ่งอาจนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่น และก่อให้เกิดความกตัญญูต่องานบุญการดีต่อผู้อาวุโส และในหมู่เครือญาติ มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี อันจะก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความเสียสละ ความมีเหตุผล และความมีน้ำใจไม่มีการเห็นแก่ตัว เคารพระเบียบแบบแผนและประเพณีค่านิยมในศีลธรรม ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

(เพ็ญศรี วงษ์ไชยา 2540) เรื่อง “ประเพณีตรุษไทภูเขาบ้าน อำเภอกุสุมาวัน จังหวัดขอนแก่น” ที่พบว่า ประเพณีตรุษไทภูเขาบ้านกับวิถีชีวิตในด้านสังคมเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพและความเข้าใจ มีความนับถือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะเป็นประเพณีที่รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน รู้จักสัจมาคารวะ เคารพผู้มีอาวุโสสูงกว่าทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นคนรู้จักมีสัจมาคารวะทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยรวดเร็ว และประสบผลสำเร็จ ความเชื่อในพิธีกรรมเป็นความเชื่อของระดับครอบครัว เครือญาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นแรงสนับสนุนสถาบันครอบครัว สถาบันหมู่บ้าน สถาบันการปกครอง สถาบันศาสนา ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นศูนย์รวมทางความคิด ความเชื่อ และปฏิบัติของคนในสังคม

การประกอบพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น แสดงออกถึงความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ได้ล่วงเกินด้วยกาย วาจาใจ ในประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (สุพจน์ ทองเนื้อขาว 2541) เรื่อง “ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” ที่พบว่า ก่อนทำพิธีขอขมาและบอกกล่าว ผู้ที่เป็นลูกเฝ้าลูกเทียนหรือบุคลลทั่วไปที่ได้ล่วงเกินต่อองค์พระธาตุขามแก่นจะด้วยกิริยา หรือวาจาที่ตาม เมื่อมีความสำนึกผิดก็จะทำพิธีขอขมา ขอขมาหรือสมมา เป็นการขอโทษ ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์อภัยในสิ่งที่ได้ล่วงละเมิดหรือกระทำในสิ่งที่ไม่บังควร ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พึงพอใจ บางครั้งอาจเป็นการกระทำผิดแผกจากธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมา จึงต้องมีการทำพิธีขอขมา

ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อเกี่ยวกับความเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น หอโองปฏา และศาลเจ้าปู่หมื่นคือ โดยถือว่าสถานที่ทั้ง 3 แห่งนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดล่วงละเมิดมิได้ โดยชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อใดที่ตัวเองเดือดร้อน หรือคนในครอบครัวเดือดร้อน ถ้าไปบนบานต่อสถานที่ทั้ง 3 แห่งนี้ ท่านจะช่วยเหลือตามที่ได้นบนานไว้ ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อและศรัทธาต่อสถานที่ทั้ง 3 แห่ง แต่ละปีของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นจะมีพิธีบนบานและแก้บน การเซ่นสรวงหอโองปฏาและเจ้าปู่หมื่นคือโดยการเลี้ยงเซ่นไหว้ ขอบุณที่คอยช่วยปกปักรักษาชาวบ้าน และคอยช่วยเหลือในยามที่เดือดร้อน ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (สุพจน์ ทองเนื้อขาว 2541) เรื่อง “ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” ที่พบว่า บุคคลทั่วไปและลูกเฝ้าลูกเทียน เป็นผู้ที่มีความเชื่อถือศรัทธาต่อองค์พระธาตุ และได้ถวายตัวต่อองค์พระธาตุ ด้วยความเชื่อว่าจะได้รับความสงบสุข ได้ดังที่ปรารถนา หายจากโรคภัยไข้เจ็บ มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ผู้ที่บ้าต่อองค์พระธาตุแล้วจะประสบผลสำเร็จตามที่ขอ บุคคลที่ร่วมประกอบพิธีบ้าไม่ว่าจะเป็นผู้บ้าเอง ญาติผู้อาวุโส หรือบุคลลทั่วไปก็ทำตาม ล้วนแล้วแต่มีความเคารพ ศรัทธา มีความเชื่อมั่นต่อองค์พระธาตุ เชื่อว่าพระธาตุหรือดวงวิญญาณที่สิงสถิตในองค์พระธาตุสามารถคลบนแคลทุกสิ่งทุกอย่างได้ตามปรารถนาเป็นลักษณะของความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ และมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (วิรัตน์ สมใจ 2540) เรื่อง “ประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีของชาวอำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ” ที่พบว่า ประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาจะทำการเซ่นไหว้ศาลพระภูมิ หรือศาลเจ้าที่ ด้วยน้ำ อาหาร ผลไม้ และดอกไม้ การบนบานดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อเรื่องผีทางเทวดาของประชาชนอีกทางหนึ่ง เนื่องจากประชาชนต้องการที่พึ่งทางใจ และเชื่อว่าจะช่วยตอบสนองความต้องการได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์ 2542) เรื่อง “ความเชื่อผีปอบของชาวบ้านหนองต้น ตำบลเขวาสัน อำเภอมือง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

จังหวัดมหาสารคาม ” ที่พบว่า ชาวบ้านและคนที่นับถือผีปู่ตาเมื่อในครอบครัวมีการประกอบกิจกรรมใดก็ตาม จะมีการบอกกล่าวต่อผีปู่ตาทุกครั้งไป เช่น จะแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือประกอบกิจกรรมอื่น ก็จะบอกกล่าวทุกครั้ง นอกจากนี้ในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ต้องระมัดระวังทั้งการพุดจา การกิน การนอน การเที่ยวเตร่ การทำงานต่างๆ เป็นต้น หากทำไม่ถูกต้องของคลองธรรม ชาวบ้านเชื่อว่า จะทำให้ผีปู่ตาไม่พอใจและจะเกิดสิ่งไม่ดีไม่งามภายในครอบครัวนั้น จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณ อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญอย่างหนึ่ง มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1.1 ทางราชการหรือองค์กรต่างๆ ควรให้ความสนใจต่อประเพณีพิธีกรรมสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น โดยจัดให้มีการบันทึกพิธีกรรม โดยทำเป็นภาพหรือวีดิทัศน์ แล้วเก็บข้อมูลไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีพิธีกรรมที่เป็นวัฒนธรรมส่วนท้องถิ่นให้สืบทอดแก่นุชนรุ่นหลังต่อไป
- 1.2 การปรับปรุงกิจกรรมด้านต่างๆ ต้องสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน สอดคล้องกับประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา และจารีตประเพณีท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

- 2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดชัยภูมิที่มีลักษณะเดียวกัน กับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น
- 2.2 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีที่ปรากฏในอัตชีวประวัติของภาคอีสานทุกประเพณี

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อติถาวร (2520) *คติชนวิทยา* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬารัฐสภา
- จารุวรรณ ธรรมวัตร (2523) *คติชาวบ้านอีสาน* กรุงเทพมหานคร อักษรวัฒนา
- ชุมแพ ศรีปัญญา (2543) “ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุอานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร”
- วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ถาวร คำเนตร (2545) “คติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าจอมปากช่องภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น” รายงาน การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทรงรัตน์ ธนามาลาพงศ์ (2542) “พิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม” รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ธวัช ปุณโณทก (2530) “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน” ใน เพ็ญศรี คุ้ม และคนอื่น บรรณาธิการ *วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

ปฐม หงส์สุวรรณ (2555) “รู้จักประเพณีฮีตคองในชุมชนอีสาน: ประเพณีสงกรานต์”

จดหมายข่าวสถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 1, 2

(มกราคม-กุมภาพันธ์) : 11- 12

ประภัสสร ชูวิเชียร (2550) พระธาตุหนองสามหมื่น งานสถาปัตยกรรมร่วมล้านช้าง ล้านนาและ อโยธยา

เมืองโบราณ กรุงเทพมหานคร ม.ป.ท.

ประสาธ อิศรปรีดา และคนอื่นๆ (2518) “ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน”

เอกสารการวิจัยฉบับที่ 6 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ จันทบุรี การพิมพ์

ปราณี วงษ์เทศ (2530) “การละเล่นและพิธีกรรมในสังคม” ใน เพ็ญศรี ดูก และคนอื่นๆ บรรณาธิการ

วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพ็ญศรี วงษ์ไชยา (2540) “ประเพณีตรุษไทภูผาม่าน อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

วรเจดีย์ภักธิกร, พระครู (นิรันดร์) (2554) “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านแก่ง ที่มีต่อพระธาตุ

หนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยา สิริภักโท, พระปลัด (เที่ยงธรรม) (2553) “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุ ของชาวพุทธ :

กรณีศึกษา พระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย”

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิรัตน์ สมใจ (2545) “ประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีของชาวอำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ” วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์ (2542) “ความเชื่อผีปอบของชาวบ้านหนองต้น ตำบลเขวาส อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สมชัย ใจดี ขรรขง ศรีวิยาภรณ์ (2541) ประเพณีและวัฒนธรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพมหานคร

วัฒนาพานิช

สุชี ชาญรัมย์, พระ (ศรีมาตร) (2553) “ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง :

กรณีศึกษาดำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สุทัศน์พงษ์ กลบุตร (2536) “ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

สุพจน์ ทองเนื้อขาว (2541) “ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพองจังหวัดขอนแก่น”

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สุเมธ เมทาวิทยกุล (2532) สังกัปปพิธีกรรม กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

เสถียร โกเศศ (2514) การศึกษาเรื่องประเพณีไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา
อดิศักดิ์ โสมอินทร์ (2534) โลกทัศน์อีสาน ภาพสันรู้ ประสานการพิมพ์
อริยานุวัตร เขมจารี, พระ (2530) “คติความเชื่อของชาวอีสาน” ใน เพ็ญศรี คู้ก และคนอื่นๆบรรณาธิการ
วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

